

บทที่ 6

สรุป และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

การอพยพย้ายถิ่นของชาวอีสานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ดินแดนภาคเหนือที่จังหวัดเชียงรายนั้น ปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้มีการอพยพย้ายถิ่น คือความเร่งด่วนทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากความแปรปรวนของธรรมชาติ การขาดแคลนพื้นที่ ที่อุดมสมบูรณ์สำหรับทำมาหากิน ดังนั้นการอพยพย้ายถิ่นไปสู่สภาพแวดล้อมใหม่ ผู้อพยพจะหาทำเลที่ใกล้แม่น้ำใหญ่ หรือพื้นที่ซึ่งสามารถรับน้ำจากแหล่งน้ำต่างๆ ที่เหมาะสำหรับอาชีพเกษตรกรรมอันเป็นอาชีพเดิมจากการศึกษาโดยวิธีการต่าง ๆ ผลของการวิจัยสรุปได้ดังนี้

พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

1. วิถีชีวิตของชุมชนก่อนการอพยพ ชาวอีสานอพยพส่วนใหญ่จะมาจากหลายจังหวัดในภาคอีสาน แรงผลักดันของการย้ายก็จะพบปัญหาที่เหมือนกัน จึงได้ชักชวนกันอพยพ ทั้งที่เป็นเครือญาติและไม่เป็นเครือญาติ ย้ายติดตามกันมา ระบบสังคมเดิมจะมีความผูกพันกันแบบเครือญาติ มีการพึ่งพาอาศัยกัน การดำรงชีวิตเป็นไปด้วยความเรียบง่าย ผู้อาวุโสจะเป็นที่เคารพยำเกรง ศรัทธา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของลูกหลานในชุมชน อาชีพดั้งเดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม หาของป่า เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า วิถีชีวิตของคนในชุมชนจะดำเนินชีวิตตามพ่อ แม่ คนในชุมชนได้รับการขัดเกลาทางวัฒนธรรมและสังคมจากสถาบันครอบครัว ความเจริญด้านวัตถุมีน้อย ใช้ชีวิตทำมาหากินแบบเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ

2. วิถีชีวิตของชุมชนหลังการอพยพ ความเจริญทางด้านวัตถุ และเทคโนโลยีมีมากขึ้น เริ่มทำให้มีความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ชุมชนมีความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น ความสัมพันธ์กับกลุ่มระบบเครือญาติน้อยลง การพึ่งพาอาศัยกันเริ่มเปลี่ยนไป การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ ทำสวน ได้เปลี่ยนไปจากระบบผลิตเพื่อพอกินก็ผลิตเพื่อส่งขายในระบบตลาด คนวัยหนุ่มสาวเริ่มละทิ้งอาชีพทางการเกษตร ไปทำงานใช้แรงงานในต่างถิ่น สังคมในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เนื่องจากมีสาธารณูปโภค และระบบเศรษฐกิจ ที่เจริญและทันสมัย เข้าถึงชุมชน

การขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวบทบาทของ พ่อ แม่ เริ่มมีน้อยลง ต้องอาศัยสถาบันภายนอกเข้ามาให้การอบรมดูแลช่วยเหลือ เช่น ชุมชน วัด โรงเรียน กลุ่มและองค์กร

การปรับตัวทางด้านวัฒนธรรมและสังคมของชุมชน

1. การปรับตัวของชุมชนก่อนการอพยพ มีลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน เอาแรงงานช่วยกันในการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ยังมีบทบาทมาก มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งในการช่วยงานของชุมชน การปรับตัวของชุมชนก่อนการอพยพจึงไม่ค่อยมี

2. การปรับตัวของชุมชนภายหลังการอพยพ เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีเริ่มมีบทบาท ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชนดังนี้ ด้านการประกอบอาชีพ นำความรู้ที่ได้รับเข้ามาใหม่ไปปรับปรุงใช้ในการเกษตร เช่น ใช้รถไถนาแทนควาย การลงแขกมีน้อยลงมีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น การพัฒนาสายพันธุ์ของการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การทำเกษตรเชิงเดี่ยว เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นไร่นาสวนผสม ความสัมพันธ์คนในครอบครัวน้อยลง เนื่องจากการออกทำงานนอกบ้าน ที่มุ่งทำงานหารายได้เพื่อหาซื้อสิ่งที่มาอำนวยความสะดวก และตอบสนองความต้องการของคนในครอบครัว จึงทำให้มีเวลาดูแลคนในครอบครัว และลูกน้อยลง

การถ่ายทอดความเชื่อ ระบบความคิด วิถีชีวิต

การถ่ายทอดความเชื่อ ระบบความคิด วิถีชีวิต ก่อนและหลังการอพยพ มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ จะเห็นได้จากปรากฏการณ์ และการแสดงออก เป็นกิจกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ทำบุญใจกลางบ้าน ซึ่งเป็นพิธีทำต่อเนื่องสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนให้เกิดความเป็นสิริมงคล เกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน การเลี้ยงผีปู่ย่า และประเพณีต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ก็ยังคงยึดถือเป็นประเพณีสืบทอดต่อกันมา และมีการรักษาไว้ ถึงแม้ในปัจจุบันพิธีดังกล่าวจะมีชาวบ้านเข้าร่วมน้อยลง แต่ผู้อาวุโสในชุมชนได้พยายามสืบทอด รักษาประเพณีไว้ โดยการขัดเกลาและถ่ายทอดไปยังอนุชนในรูปแบบพิธีกรรม และกิจกรรมในชุมชนส่วนภาษาพูดก็ยังคงใช้ภาษาอีสาน ในการสื่อสารและสืบทอดจนถึงปัจจุบันนี้

ข้อเสนอแนะ

จากการเข้าไปศึกษางานวิจัยที่หมู่บ้านป่าเลา ทำให้ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนนี้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มตามอาชีพและตามลักษณะทางเศรษฐกิจ การทำงานของกลุ่มจะมีกระบวนการระเบียบ และวัตถุประสงค์วางไว้อย่างละเอียด ชัดเจน รัดกุม กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชน

เหล่านี้เน้นการพัฒนาทางด้านฝีมือและแรงงานที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม ส่วนอาชีพใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้หรือการได้รับการฝึกอบรมใหม่จากหน่วยงานของรัฐ เช่น การเกษตรแนวใหม่นั้น ชุมชนนี้ก็มีความตื่นตัวสนใจที่จะปรับการเรียนรู้ใหม่นี้ ผสมเข้ากับของเดิมที่มีอยู่แล้วเพื่อให้เกิดความผสมผสานกัน

ชุมชนบ้านป่าเลา ยังคงมีการรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้อย่างมั่นคง เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย การกิน งานบุญต่าง ๆ และอาชีพที่ได้รับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมเช่นการทำนา ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้า ทอเสื่อ และเลี้ยงสัตว์ ส่วนงานบุญประเพณีต่าง ๆ นั้น ก็ยังได้มีการถ่ายทอดกลไก พิธีกรรม กระบวนการปฏิบัติโดยกลุ่มที่เกี่ยวข้องอยู่ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้

พ่อ แม่

พ่อ แม่ ถือว่าเป็นครูคนแรกของลูก เป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอน แนะนำ ถ่ายทอด และขัดเกลาวัฒนธรรมความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ภายในชุมชน ให้แก่ลูก จากการสอบถามผู้ที่ผ่านคลาสิกการปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมพบว่า พ่อ แม่ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความรู้สู่ลูก ดังนั้น พ่อ แม่ จึงควรจะเป็นแบบอย่าง และฝึกให้ลูกได้ช่วยกิจกรรมต่าง ๆ ภายในบ้าน โดยเรียนรู้จากพ่อ แม่ เพื่อเป็นการเตรียมตัวในการใช้ชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นในวันข้างหน้า นอกจากนี้ พ่อ แม่ ควรพาลูกไปร่วมงานบุญประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เพื่อลูกจะได้มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม และขั้นตอนของพิธีกรรม เพื่อที่จะได้นำไปใช้ในวันข้างหน้า

พระ

พระภิกษุ สามเณร มีบทบาทในเรื่องของความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต ต่อการดำรงรักษาวัฒนธรรมโดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนาเป็นสื่อ โดยถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรง เนื่องจากศาสนากับวัฒนธรรมเป็นของคู่กัน สังคมควรจัดโอกาสให้พระใช้ธรรมะในการ อบรมสั่งสอนคนในชุมชนให้เกิดความสุขทางใจ ในการเทศน์แต่ละครั้งควรเน้นความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันพระจะต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสม เป็นแบบอย่างมีบทบาทในชุมชน โดยเป็นผู้นำทางด้านประเพณีต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างศรัทธา และความเชื่อถือซึ่งจะเป็นการดำรงรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนและได้มีการยึดถือถ่ายทอดสืบต่อไป

ผู้อาวุโส

ผู้อาวุโส ถือว่าเป็นกลไกที่สำคัญในการธำรงรักษาวัฒนธรรมในด้านความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ภายในชุมชน เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์มีความรู้เรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นอย่างดี ผู้อาวุโสจึงควรทำตนเป็นแบบอย่าง เป็นผู้ถ่ายทอด ชี้แนะให้ลูกหลานได้รับรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการอบรมสั่งสอนโดยการปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมด้านต่าง ๆ ไปด้วย

นอกจากนี้ผู้อาวุโส ควรจะมีบทบาทในเรื่องความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต ต่อการธำรงรักษาวัฒนธรรม โดยการเป็นผู้นำในการจัดและประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในงานบุญประเพณีของชุมชน นอกจากนี้ควรได้มีการถ่ายทอดวิธีการปฏิบัติตนต่อศาสนาให้ลูกหลานได้ยึดถือปฏิบัติ เช่น พาไปฟังเทศน์ที่วัดในวันพระ พาไปร่วมกิจกรรมทางศาสนา ประเพณีในชุมชน และนำทำบุญใส่บาตรในตอนเช้า ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นการปลูกฝังและเป็นการขัดเกลาให้เกิดความผูกพันทางด้านจิตใจและยึดถือปฏิบัติสืบต่อไป

ครู

ครู เป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทและกลไกที่สำคัญในการธำรงรักษาวัฒนธรรม และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ภายใต้ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี โดยภายในโรงเรียนควรได้จัดกิจกรรมการสอนชั่วโมงพิเศษที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชน เพื่อจัดทำเป็นโครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมเดิม อันได้แก่ บุญบั้งไฟ การรำเซิ้ง หมอลำ ดนตรีโปงลาง การใช้ภาษาอีสาน การแต่งกาย รวมทั้งความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยถือว่าครู เป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ ในด้านสังคม ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน การเข้าร่วมพิธีกรรมและกิจกรรมในชุมชน ครูควรฝึกให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการคิด ร่วมตัดสินใจ และชี้แนะปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชน ภายใต้สถานการณ์ความเจริญของโลกใหม่ ซึ่งครูจะเป็นผู้ที่สามารถชี้แนะทางในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่เพื่อให้สอดคล้องผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมเดิม และสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้โรงเรียนควรจัดกิจกรรมเข้าร่วมในงานทำบุญประเพณีของชุมชน เพื่อเป็นการปลูกฝัง ถ่ายทอด และขัดเกลา ให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ และจำไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อรุ่นต่อ ๆ ไป

กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ

กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม กลุ่มออมทรัพย์ องค์กรด้านสาธารณสุข กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนต่างก็มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน เป็นกลไกที่ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนสอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิตประจำวัน มีการเผยแพร่กระจายข่าวที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนได้รับรู้ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ช่วยเหลือกันในกลุ่มในด้านการทำมาหากิน ให้การดูแลเอาใจใส่สนับสนุนเสมือนญาติพี่น้อง พฤติกรรมที่กลุ่มและองค์กรมีให้กับชุมชน จึงทำให้เป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาวัฒนธรรม ด้านความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ดังนั้นกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนควรจะได้มีการจัดทำกิจกรรมด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ให้คงไว้เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้มีการถ่ายทอดต่อไปจนถึงรุ่นหลัง ถึงแม้จะมีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาในชุมชน ก็ให้นำความเจริญต่าง ๆ เหล่านั้นเข้ามาปรับใช้กับวัฒนธรรมที่มีอยู่ได้อย่างสอดคล้อง โดยไม่ละทิ้งของเดิม นอกจากนี้กลุ่มและองค์กรควรจะได้นำภูมิปัญญาของท้องถิ่น มาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อเป็นการแก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยลดการเป็นนักบริโภคนิยม หันกลับเข้าสู่วิถีเดิมแบบ “พอกิน พอใช้” ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดการบริโภคซึ่งเปลี่ยนวิถีชีวิตของชุมชนไปจากเดิม

การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมโดยอาศัยกลไก ทางด้านพิธีกรรม กระบวนการปฏิบัติโดยกลุ่มที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังสามารถถ่ายทอดวัฒนธรรมไปยังอนุชน โดยการพาไปดู การประกอบพิธีกรรม งานประเพณีต่าง ๆ เช่น แห่เทียนเข้าพรรษา บุญบั้งไฟ แห่ผีตาโขน ไหลเรือไฟ และนิทรรศการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวอีสาน เพื่อเป็นการย้ำเตือนให้อนุชนได้รักและหวงแหนในวัฒนธรรมของตน ซึ่งจะเป็นแนวทางนำไปสู่การธำรงรักษาวัฒนธรรม ในกระแสโลกใหม่ เนื่องจากในปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไปให้ความรู้ และให้คำแนะนำต่าง ๆ ในชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนา และการรับเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการทำงานและดำรงชีพอันทำให้เกิดความสะดวกสบายและเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น อาจมีผลทำให้ชุมชนนี้ละทิ้งวิถีชีวิตเดิมหันเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่อันจะทำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมของชุมชนได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากในชุมชนที่ทำการศึกษานี้มีการปรับเปลี่ยนวิธีทำการเกษตรไปสู่การทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว และมีการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก อันอาจเกิดอันตรายต่อระบบนิเวศของพื้นที่ดังกล่าวและส่งผลกระทบต่อสุขภาพพลานามัยของประชาชนโดยส่วนรวม จึงควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี การอนุรักษ์แหล่งน้ำ ฯลฯ ในชุมชนนี้ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาถึงทิศทางในการอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของวัฒนธรรมอีสานภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ (โลกาภิวัตน์) ในชุมชนนี้ด้วย